

Összességében a szülői iskolázottság magyarázó szerepe nagyjából azonos azzal, amit az osztályzatoknál találtunk. A szakirodalomban leírt összefüggés is megjelenik: minél tovább jár valaki iskolába, annál inkább nő a család iskolázottságának (társadalmi helyzetének) meghatározó szerepe a tanulmányi sikerességben.

Összegezés

Adataink első elemzése még nem ad teljes választ kérdéseinkre. Néhány megállapítást azonban már a fentiek alapján is megfogalmazhatunk.

A középiskola integrált első szakasza (felső tagozat) nem nivellálja a teljesítményeket. Azok többsége, aki egy 10 éves kori szelekció során elméletigényes iskolába léphetne át, megtartotta jó vagy kiemelkedő teljesítményét. Nem túlságosan gyakori, de előfordul, hogy az alsó tagozaton igen rosszul tanuló nemcsak felzárkózik, de nyolcadikra igen jó eredményt ér el. Számukra a korai szelekció egyértelműen hátrányt jelentene. A tanulók másik, kissé népesebb csoportjában romlott a tanulási teljesítmény, egyeseknél olyan mértékben, hogy kizárja a középiskolai továbbtanulást. Nem állíthatjuk viszont, hogy ez az integrált szervezeti formának tulajdonítható.

A szülők iskolázottságának hatása ebben az összefüggésben arra hívja fel a figyelmet, hogy a korai szelekció a magasabban iskolázottak gyermekeit vonná ki a közös iskolából. Ez pedig nyilvánvalóan csökkentené a bennmaradtak tanulási motivációit, teljesítményeit. Úgy gondoljuk, azon lehet és kell vitatkozni, hogyan lehetne a belső differenciálás megerősítésével hatékonyabbá tenni a mai felső tagozatok munkáját. Azonban – hiányosságai ellenére – ez az integrált szervezeti forma iskolarendszerünk értékes öröksége, amit nem lenne szabad sorsára hagyni.

Forray R. Katalin & Györgyi Zoltán

MIÉRT (NEM) ELÉGEDETTEK A TANÁROK?†

Az utóbbi években számos cikk jelent meg a napi sajtóban a tanárok túlterheltségéről, alulfizettségéről, sőt arról is, hogy a tanári pálya erősen kontraszelektált, de ezeket az állításokat a legritkábban tudták a cikkek szerzői empirikus adatokkal alátámasztani. Az Oktatókutató Intézet egy nemzetközi kutatásba kapcsolódott be, s mintegy ezer tanár véleményét kérte arról, hogy mennyire elégedettek munkájukkal, milyen tanári szerepeket vállalnak fel, s a tanítási módszerekben melyeket részesítik előnyben. A kérdőív előre megfogalmazott "állításokat" tartalmazott, amelyeket a tanároknak különböző szempontok szerint (mennyire fontos; mennyire van jelen a gyakorlatában stb.) kellett osztályozniuk. Az alábbiakban vázlatosan közöljük a kutatás eredményeit.

Munkakörülmények, munkafeltételek

A tanárok nagy része (84%) fontosnak találta, hogy „a benti munkához biztosított lehetőségek megfelelőek legyenek”. Ezek közül különösen az autonómia, a felelősség kérdését,

† A kutatás a TS-Iroda támogatásával készült

illetve az emberi és tárgyi környezet fontosságát hangsúlyozták, ezek a motívumok voltak a leglényegesebbek.

Autonómia – felelősség. A tanárok számára rendkívül fontos (a legfontosabb), hogy „szabadon dönthessék el, hogyan végzik munkájukat” (82%). Ugyanakkor azt is fontosnak tartják, hogy felelősségük egyértelműen meghatározott legyen (80%).

A környezet. Az emberi és tárgyi környezet kellemességét egyaránt fontosnak tartják a tanárok, az előbbit valamivel erősebben hangsúlyozzák, mint az utóbbit (81 illetve 72%). A tantestület jó közérzetének hiányától is inkább szenvednek, mint attól, ha a tárgyi környezet kevésbé kellemes, mint szeretnék (28 illetve 33%).

A tanároknak majdnem egyformán fontos, hogy a kollégák támogassák őket, és együttműködjenek velük, hogy a közvetlen főnök segítőkész legyen a munkában, és hogy fogékony diákjaik legyenek. (77, 78 illetve 76%). Az adatok szerint a közvetlen főnökök segítségére inkább számíthatnak, mint a kollégák támogatására és együttműködésére (66 illetve 45%). A fogékony diákok iránti vágy és a realitás között meglehetősen nagy a különbség: a tanárok 18%-a válaszolta azt, hogy ez meghatározó lenne a gyakorlatában.

A tanárok háromnegyede (75%) tartotta nagyon fontosnak a megfelelő osztálylétszámokat, illetve a megfelelő mennyiségű segédanyagot; ezzel szemben csak egyharmaduk tartotta azt kielégítőnek. A megkérdezettek több mint kétharmada elengedhetetlennek ítélte, hogy működőképes tanácsadás segítse munkáját; ezzel szemben csak 44%-uk tartotta megfelelőnek a tanácsadás „működőképességét”.

A tanárok munkájának sikerességét nagymértékben segítené, ha a tanárok kisebb csoportokban foglalkozhatnának a diákokkal, ha jóval több segédanyag állna rendelkezésükre, s ha egy működőképes szakfelügyelet/tanácsadás meglétére számíthatnának.

A tanári pályával kapcsolatos elvárások

A tanárok az állás biztonságát tették a rangsor első helyére (87%), ezzel szemben a tanároknak nem egészen a fele (43%) tartotta azt megfelelőnek.

A fontossági sorrendben a biztonság után a jó fizetés következik. A tanárok 84%-a tartja nagyon fontosnak, hogy jó fizetése legyen, s csupán 5%-uk válaszolta azt, hogy ez „túlnyomórészt” jelen van gyakorlatában (43%-uk szerint pedig úgy-ahogy), tehát a bérekkel elégedetlenek aránya így 51%-ra tehető.

Mennyire rossz a tanárok fizetése? Konkrét adatokkal rendelkezünk arról, hogy a megkérdezett tanárok fizetése mekkora hányadát jelenti családjuk összbevételeinek. Eszerint a háztartás évi bevételeinek 100%-át teszi ki a tanár jövedelme 14%-uknál, 75%-át 66%-uknál, 50%-át 11%-uknál és 25%-át 4%-uknál.

A munkával való elégedettség

A kutatás adatai szerint a tanárok döntő többsége elégedett a tanári pályával. Elégedetteknek azokat a tanárokat tekintettük, akik szeretik a tanítást, akiknek a pálya korábbi elképzeléseiknek megfelel, akik elégedettek a jelenlegi munkahelyükkel, akik ma is ezt a pályát választanák, ha újra kellene választaniuk, s akik úgy gondolják, hogy öt év múlva is a pályán lesznek.

Ezek százalékos aránya a következő:

Szereti a tanítást	95%
Elégedett a jelenlegi állással	82%
Megfelel az állás korábbi elképzelésének	80%
Öt év múlva is a pályán lesz	78%
Ma is ezt a pályát választaná	73%

A tanároknak mintegy 22%-a nem biztos, hogy ezen a pályán lesz öt év múlva is. A pályaelhagyó tanárok egy csoportja (9%) "természetes" módon hagyja el a pályát, nyugdíjas lesz. Akik más pályára mennek – vagyis az "igazi" pályaelhagyók –, azok aránya csupán 3%. A tanárok harmadik csoportja a "bizonytalanok"-é. Arányuk 10%. Ők azok, akiknél a bizonytalanság forrása egyformán lehet az, hogy esetleg felmondanak nekik, és az is, hogy ők kezdeményezik a pályáról való eltávozást.

A tanároknak több mint fele (58%) érzi azt, hogy munkahelyén stresszhatások érik (nagyon: 16%; eléggé: 42%). Feltételezzük, hogy az első csoport azonos lehet a tanárok azon csoportjával (17%), akik elégedetlenek a jelenlegi munkahelyükkel.

A tanároknak csupán 10%-a elégedett a tanítási hét alatti szabadidővel, míg kétharmaduk (68%-uk) szeretné, ha elegendő szabadideje lenne a tanítás után.

Tanári szerepek

A kérdőív egy 18 állítást tartalmazó adatsorral kereste a választ arra, hogy a tanárok milyen szerepeket vállalnak fel, és milyen mértékben. (Ez esetben is a nagyon fontos válaszokat dolgoztuk fel.)

Mennyire fontos?

1. Szakmai önképzés	78
2. A diákok jól érzékelik magukat	76
3. A diákok fejlődésének értékelése	74
4. Egyéni foglalkozás a diákokkal	73
5. Szakmai folyóiratok olvasása	70
6. Kapcsolatfelvétel a szülőkkel	57
7–8. Adminisztratív felelősség a tantárgyi csoportban, Klub, szakkör stb. vezetése	46
9. Tanterv fejlesztés	39
10. Új tanárok bevezetése	38
11. Szaktantárgyi szervezetekben való részvétel	33
12. Adminisztratív felelősség a tanácsadásban	24
13. Adminisztratív felelősség az iskolaigazgatásban	22
14–15. Iskola-közösség kapcsolatának alakítása, Területi konferenciákon való részvétel	21
16. Részvétel kutatómunkában	16
17. Tanárképzősök felügyelete	14
18. Szakszervezeti gyűlések látogatása	13

Szakmai szerep

A tanárok számára önképzésük, illetve a diákokkal való foglalkozás a legfontosabb. A rangsor első öt helyén találhatóak az ezzel kapcsolatos állítások. Szakmai továbbképzésüket elsősorban önképzéssel és szakmai folyóiratok olvasásával érzik megvalósíthatónak, sokkal inkább mint a konferenciákon való részvétellel és kutatómunkával, vagy a kollégákkal való eszmecserékkel. Ugyanilyen fontosnak tartották a kérdezettek, hogy „dolgozzanak azért, hogy a diákok jól érzékeljék magukat” (76%). A harmadik legfontosabb szerep a diákok fejlődésének értékelése (74%), a negyedik az egyéni foglalkozás a diákokkal (73%). Realitásérzéküket tükrözik azok az értékek, amelyekkel azt jelölték, hogy mennyiben sikeresek ezen próbálkozásai. Leginkább azon fáradozásukat koronázza siker, amit annak érdekében tesznek, hogy a diákok jól érzékeljék magukat (64%); a diákok fejlődésének értékelését rögzítő munka már csak a tanárok felének (57%) sikerül. A diákokkal való egyéni foglalkozás pedig a

tanárok nem egészen a felének (45%) áll módjában. A tanárok viselkedésében tehát az emocionális elem meghatározó.

A tanórán kívüli szerep

A tanárok felét nagyon, másik felét eléggé érdeklik a tanórán kívüli események (94%). Konkrét esetekben (részt vegyenek-e az iskolai irányelvek kidolgozásában, vagy osztozzanak-e az iskolaigazgatás adminisztratív felelősségében) a százalékos értékek zuhanásszerű csökkenését tapasztaljuk. Az előbbi a tanárok fele tartja fontosnak (51%), míg az utóbbit már csak a tanárok negyede (22%). Még ennél is alacsonyabb értékeket kapunk, ha azt vizsgáljuk, hogy mindezek mennyire vannak jelen a tanárok gyakorlatában (31 illetve 26%).

A tanároknak csak egyharmada (37%) tartja fontosnak, hogy kezdő pályatársaival foglalkozzon; és alig egynegyedük (23%) gyakorlatát jellemzi ez. A tanárok 64%-a tartja fontosnak, hogy elegendő lehetősége legyen a kollégákkal való szakmai eszmecserére, de ez csak 41%-uk esetében valósul meg. A tanároknak majdnem fele tartotta fontosnak a tanítás utáni tevékenységeket (szakkör, kirándulás stb.), és akik mindezt fontosnak tartották, azok vállalkoztak is rá.

Kapcsolat a szülőkkel

A tanárok kétharmada (63%) szeretné, ha a diákok szülei támogatnák őket munkájukban, azonban csak negyedük (27%) érzi úgy, hogy ez meg is történik. Megállapíthatjuk tehát, hogy a tanárok elvárása, és a szülők támogatása között elég nagy a különbség. Mi lehet ennek az oka? Erre vonatkozó konkrét adattal ebben a vizsgálatban nem rendelkezünk, az egyéb vizsgálatokban (józsefvárosi és szekszárdi szülők véleménye az oktatásról) nyert adatokból arra lehet következtetni, hogy a szülők nem értenek egyet azzal, hogy a gyerek számára fontos vagy hasznos lenne ekkora mennyiségű tananyag átadása. Ez természetesen az okok közül egyetlen; ahhoz, hogy megnyugtató adatokat kaphassunk, további vizsgáldások szükségesek.

Kapcsolat a tágabb környezettel

Mennyiben tartják fontosnak a tanárok az "iskola-közösség" kapcsolatának ápolását? Esetünkben a tanárok 21%-a gondolta, hogy ez fontos feladat, és csak 11%-uk érezte úgy, hogy ez a gyakorlatában meg is történik.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a tanárok elsősorban a tanítással összefüggő szakmai szerepeket vállalják fel, a tanórán kívüli szerepeket, a szülőkkel való kapcsolattartást a tanárok fele tartja fontosnak, míg a tágabb környezet formálásához kapcsolódó szerepet csak ötödük érzi szükségesnek.

A tanóra

A tanárok a diákokkal való kapcsolatban nagy súlyt helyeznek a magatartásra. A tanulásra irányuló erőfeszítéseikre adott visszajelzést (10. hely) megelőzi a diákok magatartásának folyamatos szemmel tartása (azonnal odafigyelni, ha magatartási gond merül fel: 4. hely), éppúgy, mint ahogy a jó munka világos elismerését is megelőzi a magatartásra irányuló figyelem (elvárások világos kifejezése: 1. illetve 2. hely).

A diákoktól jövő visszacsatolás keresése, a tanulói érdeklődés felkeltése, a diákok képességeinek figyelembe vétele, az egyénre szabott munka a rangsor végére kerültek. Ez arra enged következtetni, hogy a tanárok "ismeretcentrikus" tanítási módszereket alkalmaznak tanári gyakorlatukban, és nem a tanulók képességére alapozzák az órát. Sokkal fontosabb számukra a tananyag leadása, mint a leadott anyag "hasznosulásának" nyomon követése.

Tapasztalható-e ellentmondás a tanárok és diákok (tanár által elképzelt) értékrendje között? Míg a tanárok fontosnak tartják (és a gyakorlatukra is jellemző), hogy a magatartási gondokra azonnal odafigyeljenek, addig a tanárok úgy hiszik, hogy a diákok ezt elhanyagolhatónak ítélik.

Ezzel szemben, amíg a diákoknak fontos (a legfontosabbak egyike), hogy a tanárok a képességeikre alapozzák az órát, és hogy a tanulási folyamatot összhangba hozzák a diákok életével és a számukra fontos dolgokkal, addig a tanárok számára ezek nem fontosak, és a gyakorlatban kevésbé is alig alkalmazzák őket.

A diákok számára nem fontos (a tanárok szerint), hogy a tanárok különös figyelmet fordítsanak a diákok gondolkodási készségének fejlesztésére, míg a tanárok szerint ez fontosnak minősül, a gyakorlatban azonban nem képesek ennek megvalósítására.

A diákok számára nagyon fontos (a 2. legfontosabb dolog), hogy a kijavított dolgozatokat azonnal visszakapják, míg a tanárok számára ez a legkevesbé számít fontosnak.

Nincs "nézeteltérés" a tanárok és a diákok (ahogy a tanárok látják) között abban, hogy fontos az egyes diákok jó munkájának világos elismerése, egyetértenek a bensőséges személyes kapcsolat kialakításának mértékében, a tanár szerepében a diákok közötti pozitív kapcsolat kiépítésében. Egyikük sem tartja fontosnak, hogy sok lehetőség legyen az egyéni szabott munkára.

Összegzés

Végül összegezzük, hogy melyek azok a tényezők, amelyek a tanárok elégedetlenségének növekedéséhez járulnak hozzá. Ezek: az állás bizonytalanná válása, a fizetés alacsony volta, stressz a munkahelyen, a magas osztálylétszámok, a kevés segédanyag, az elégtelen tanácsadás, a fogékony diákok hiánya, a szülők támogatásának hiánya. Mindezek ellenére a tanárok elégedettek a tanári munkával, és nagy részük újra ezt a pályát választaná.

A tanári szerepek közül a "szakember"-szerep a legvonzóbb, és kevésbé vonzó számukra az órán kívüli munkában való részvétel, a szülőkkel, és a tágabb környezettel való kapcsolatok kialakítása és ápolása. Tanítási gyakorlatukban inkább a „tantervi alapokon nyugvó ismeretátadást” preferálják, noha tudják, hogy a diákok a "hatékonyágon" alapuló munkát várnák el inkább tőlük.

Junghaus Ibolya

A SZERKEZETVÁLTÁS FINANSZÍROZÁSA

1992 szeptemberéig 110 iskola kapott egyedi engedélyt a minisztériumtól arra, hogy a hagyományos 4 osztályos gimnáziumi szerkezet helyett 6 vagy 8 osztályos szerkezetben oktasson. A szerkezetváltó iskolák többsége (84) eredetileg is gimnázium volt, kisebb hányada (15) általános iskola, de van közöttük 2 szakközépiskola, és 10 új, főként egyházi alapítású oktatási intézmény is. Ezek a számok a hagyományos középiskolai szerkezet felbomlásának határozott tendenciáját jelzik. Csak az oktatásirányítás tétováságának a számlájára írható, hogy egy olyan átalakulást, amely egy intézménytípus (a gimnáziumok) közel 1/3-át érinti, továbbra is a *kísérlet* címszóval eufemizálnak.

Ugyanez az oktatáspolitikai bizonytalanság nyilvánul meg abban is, hogy milyen irányt vett a gimnáziumok szerkezetének átalakulása.